

7.

ÉG ÞAKKA ÖLLUM, ER UNNIÐ HAFA AÐ
FRELSI OG SJÁLFSTÆÐI ÍSLANDS.

Háttvirtu tilheyrður.

Á þessari stundu er mér, eins og flestum Íslendingum, þakklætið efst í huga, - þakklæti til allra þeirra, sem fyrr eða síðar, beint eða óbeint, í orði eða athöfn hafa unnið að frelsi og sjálfstæði íslensku þjóðarinnar.

Á árinu sem nú er að enda, rættist stærsta draumsjón Íslendinga. Endurreisnar lýðveldisins á Dingvöllum 17. júní mun minnst með hátíðleik og fögnuði meðan íslenskt mál er mælt.

Sú kynslóð er nú byggir Ísland, mun um ókomnar aldir verða talin öfundsverð. - Við fengum að lifa óskastundina. Eigi aðeins uppskárum við ávöxt af margra alda þolgóðri baráttu forfeðranna, heldur eigum við okkar þátt í því að sigur hefur unnist.

Það eru feður okkar og við, sem hið nýja landnám hófu í atvinnu- og fjármálalífi þjóðarinnar. Án þess fjár, er þannig var fært í búið, hefðum við hvorki krafist fulls frelsis né fengið það, og heldur ekki risið undir kostnaði við að halda hér uppi frjálsu menningarríki, þótt í boði hefði verið að stofnsetja það.

Það erum við, sem ákvaððanir tókum um úrslitabaráttuna, og sem á örlagastundinni bárum gefu til að sameinast nær einþóma um kröfur okkar og óskir. Má að sönnu vera, að mörgum þyki það lítið afrek. En þó er óvíst að önnur séu meiri í frelsisbaráttunni, enda satt best að segja, að mjóu munaði að ver tækist til.

Dykir ekki ástæða til að rekja þá sögu. En það tvennt skal sagt, að enn myndi ekki búið að endurreisa hið íslenska lýðveldi, ef forustan í málinu hefði nokkru sinni látið hinn allra minnsta bilbug á sér finna og hitt, að hefðum við hikað nú, þegar færi gafst, er með öllu óvíst, að það hefði boðist öðru sinni.

Þetta er fortíðin - sagan. Nýr dagur er runninn. Ný hugsjón er vakin. Framundan bíða hin mörgu óleystu verkefni.

Við Íslendingar vitum, hvað það er sem við viljum, - hvert við stefnum.

Við þráum að fá stofnsett hér lítið fyrirmyndarríki, þar sem ein lög ganga yfir alla, þar sem allir sem vilja vinna, fá brauð, þar sem ríkið tryggir afkomu þeirra, er af ósjálfráðum ástæðum verða undir í lífsbaráttunni, þar sem

"um alla framtíð býr öllum óháð menningarþjóð, andlega og efnalega frjálsir og hamingjusamir menn".

Dennan ásetning og einlæga vilja höfum við staðfest með samstarfi andstæðra afla, er í einni fylkingu leitast við að sækja fram að þessu marki.

En tekst okkur þetta? Þannig spyrja nú Íslendingar. Og þannig spyrja þeir, sem til okkar þekkja og á okkur horfa.

Við skulum á þessum merku tímamótum staldra við og athuga hvar við erum á vegi staddir.

Líkur benda til, að brátt styttist nú dvöl hins fjölmenna erlenda setuliðs á Íslandi. Þegar litast er um í þjóðlífi Íslendinga, verður að játa að víða gætir áhrifa og eigi allsstaðar til góðs. Hitt er þó víst, að þegar á allt er litið, höfum við fullkomna ástæðu til að miklast af því, hversu okkur hefur tekist að vernda þjóðarsálina. Í alþaraðir höfum við búið hér einangraðir. Lengst af hafa fáir sótt okkur heim, en til frama verið talið að fara út fyrir landsteinana.

Allt í einu verður Ísland miðstöð hernaðaraðgerða. Hingað streyma margar tugþúsundir erlendra æskumanna, er hér taka bólfestu árum saman, svo að víða gætir þeirra þeirra en landsmanna sjálfra. Fæstar þjóðir hefðu komist lítt meiddar frá slíku. Hversu lítt sér á eftir dvöl setuliðsins hér á landi, eigum við Íslendingar að þakka tungu okkar, sögu, bókmenntum, sterkri þjóðerniskennd og mergrunninni sjálfstæðisþrá, og því, að svo lánlega tókst til, að einmitt þessi árin greip sú hrifning huga æskulýðsins, er leiddi til hinnar miklu þjóðlegu einingar um lokabáttinn í endurreisn hins Íslenszka lýðveldis.

Dá var og þess eigi að vænta, að þjóð, er jafnlengi hafði búið við fátækt sem við, kynni fótum sínum fullkomlega forráð, þegar henni bárust jafnmiklir og óvæntir fjármunir. Eigi aðeins hefir nær öll útflutningsvara Íslendinga margfaldast í verði á fáum árum, heldur hefir og setulið boðið hátt verð í vinnu margra Íslendinga. Myndi vart nokkur þjóð, er slík fjáralda hefði yfirriðið, hafa haldið venjum sínum og háttum í skorðum, og er eigi fyrir að synja, að í mörgu hefir hrikt og um margt losnað í þjóðlífi Íslendinga hin síðustu árin, eigi síst á sviði atvinnu- og fjármálalífsins. En einnig í .eim efnun höfum við stýrt fram hjá verstu skerjunum. - Við miklumst ekki yfir hinum nýju fjármunum heldur gleðjumst. Okkur er vel ljóst, að það happ snýst til ills eða góðs eftir því hvernig á er haldið. - Við vitum að á Íslandi verða allir að neyta krafta sinna ef vel á að vera, og við erum ráðnir í því að láta ekki skjótfengin auðæfi draga úr þróttinum til átaka í lífsbaráttunni.

Að öllu athuguðu, held ég því, að fram að þessu höfum við Íslendingar furðanlega staðist prófraunirnar. En vera má að enn sé það samundan, sem verst er við að fást.

Hér í landinu ríkir nú allmikil dýrtíð, þótt sumsstaðar annarsstaðar sé hún jafnvel margfalt meiri. Sennilegt er að þetta skapi okkur nokkur vandkvæði sem þó munu leysast, þegar þau koma í ljós, á lengri eða skemmri tíma, eftir því hversu skynsamlega við förum að ráði okkar. En hér hefir einnig orðið gerbylting í framleiðsluháttum þjóðarinnar. Fyrir ófriðinn var saltfiskurinn aðal útflutningsvara landsmanna. Hin síðari árin gætir hans sama og ekki. Þess í stað hefir komið ísfiskur og hraðfrystur fiskur, auk edlilegrar aukningar síldarafurða. - Víst þykir að verfall verði á ísfiski skömmu eftir ófriðarþök, en því mun og fylgja lækandi framleiðsluostna

kostnaður. Er ekki að efa, að tilkostnaður og afrakstur leita þar jafnvægis og ástæðulaust að óttast afleiðingarnar, þótt nokkurn tíma taki.

Um hraðfrysta fiskinn ríkir meiri óvissa. Hér hefir sú framleiðsla spröttið upp á fáum árum langsamlega að mestu á ófriðartímum. Framleiðsla þessi hefir ekki rutt sér braut á opnum markaði, heldur verið seld með samningum opinberra aðila og í neyzlulandinu komið í stað annars fisks, sem ódýrara er að framleiða en verið hefir mikil þurrð á. Er hraðfrysti fiskurinn að sönnu betri fæða að dómi okkar Íslendinga, en þó svo sé, vitum við of lítið um sölu hans og neyzlu, eða hvern mun neytandinn gerir á honum á markaðinum að ófriðarlokum.

Íslendingar hafa lagt marga miljónatugi þessi framleiðslu tæki. Þar vinna nú þegar þúsundir manna, en auk þess eru hraðfrystihúsin orðin undirstaða undir rekstri vélbátanna, sem gleggst má af því marka, að þau geta nú froyst um hundrað þúsund smálestir af fiski, miðað við fisk upp úr sjó.

Hér er því mikið í húfi fyrir Íslendinga. Það er alls ekki víst og kannski ekki sennilegt, að Bretland kaupi þessa vöru af okkur í framtíðinni, að minnsta kosti ekki jafngóðu verði sem áður. En okkur er borgið, ef okkur auðnast að brúa bilið milli okkar, sem búum við ríkustu fiskimið heimsins, og þeirra tugmilljóna, sem mögga hafa kaupgetu, en aldrei eiga kost á setum fiski.

Það er þetta sem við eigum að undirbúa okkur tafarlaust undir og læggja meigináherzlu á. Er hér ekki staður né stund að ræða það frekar. Aðeins skal nefnt, að við þurfum

að eignast næg frystiskip og jafnvel leggja fé fast erlendis til að ryðja þessari ágætu matvöru sem Íslendingar geta framleitt svo mikið af, braut alla leið frá Íslands- miðum og inn á matborð neytandans, þótt yfir fjöll og dali verði að fara.

Allt verður þetta athugað, og ber að vona, að vel ráðist fram úr.

Einnig á sviði landbúnaðarins reynir nú á framsýni Íslendinga og framtak. Veit ég að vísu, að mjög skortir mig þekkingu til að setjast þar í dómara sætið, en þó vildi ég leyfa mér að láta þá skoðun í ljós, að á þessu sviði verði að fara fram gerbreyting, ef vel á að vera. Ég á þar ekki við samfærslu byggðarinnar, heldur það að stórvirkar vélar verði teknar í þágu landbúnaðarins í miklu ríkara mæli en verið hefur. - Hygg ég að á því geti oltið, hversu fer um íslenskan landbúnað á komandi árum. Hitt má svo vel vera, að einnig þyki skynsamlegt að færa byggðina saman. Um það hefir enn nokkuð hver sína skoðun. Vilja sumir, að allur búskapur landsmanna sé byggður á þéttbýli, en aðrir sem minnstu breyta frá því sem er. Er líklegt að hér sem fyrr hafi hvor skoðunin nokkuð nokkuð til síns ágætis. En þó verða menn að gæta þess, áður en dómur er felldur í þessum efnum, að ekki er krónutala afrakstursins einhlít til úrskurðar. Er það enn órannsakað mál. og verður þar til reynslan dæmis, hver áhrif sveitalífið hefir haft á menningu Íslendinga, atorku þeirra og þrautsegju.

Það er margt verkefnið og margur vandinn sem nú bíður okkar Íslendinga.

Við þurfum að byggja upp og auka fiski- og kaupskipafлотann, reisa nýjar verksmiðjum gerbreyta landbúnaðinum, umskapa verzlun landsins og viðskipti og læra að hagnýta réttilega orkulindir landsins, hlunnindi þess og gæði.

Við þurfum einnig að leggja áherzlu á að ljúka sem fyrst þeim vegagerðum sem tengja saman sveit og sjó, hnýta einn landsfjórðunginn við annan, bæta strandferðir, auka landhelgisgæzlu, sjá fyrir sjúkum. Við þurfum að læra að strita með viti, og eigum að haga menntun æskulýðsins þannig, að hann verði betur fær um, en verið hefur, að glíma við þau viðfangsefni, sem framundan bíða og leysa þarf úr.

Þetta eru mikil verkefni. Þau verða ekki leyst á einu ári og ekki öll á fáum árum. En við ætlum að hefjast handa og stefna beint að markinu með þeim hraða, sem við sjáum okkur fært og ófriðarástandið heimilar.

Við vitum að við munum missa margan spón úr okkar aski. En við ætlum með réttri hagnýtingu hinna nýfengnu fjármuna að leitast við að fylla skörðin. Við ætlum að bæta minnkandi arð af hverju framleiðslutæki með því að hafa tækin fleiri og fullkomnari. - Við ætlum einnig að leitast við að bæta ríkissjóði tekjurýrnunina með því að koma á skynsamlegri samfærslu á rekstri þjóðarbúsins.

Við treystum því að með þessu móti fáum við risið undir kostnaði við rekstur menningarríkis á Íslandi.

Að hve miklu leyti okkur svo lánast að halda uppi óbreyttum líf skjörum sker reynslan úr. Í þeim efnum kvíðum við alls engu, heldur tökum því, sem að höndum ber. Við erum atorkusöm og dugleg þjóð. Við búum við ríkustu fiskimið heimsins. Við eigum margar ónotaðar orkulindir. Við ætlum að afla okkur hagnýtrar menntunar, - og við eigum þess kost að taka fullkomnustu nýtizku tækni í okkar þjónustu.

Við treystum því að slík þjóð reynist fær um að veita sjálfri sér viðunandi framfæri.

Ég held þessvegna að það sé ekki oftraust né óleyfileg bjartsýni, er Íslendingar nú hafa sett markið hátt. Saga okkar sannas að með hverjum nýjum áfanga í sjálfstæðisbaráttunni hefir okkur vaxið stórhugur til nýtra dáða á sviði athafnalífsins. Svo mun enn verða og nú því meir en áður, sem áfanginn er langþráðari og sigurinn stærri og dýrmætari.

"Dagur er risinn, öld af öld er borin.

Aldarsól ný er send að skapa vorin.

Árdegið kallar, áfram liggja sporin,
enn er ei vorri framtíð stakkur slorinn".

Góðir áheyrendur.

Á árinu sem nú er að enda rættust aldalangir draumar þjóðarinnar. Íslenzkt lýðveldi var endurreist.

Það var ár hinnar ríkulegu uppskeru.

Við óskum þess að árið, sem nú er að hefjast, megi verða ár hinnar miklu sáningar. Við vonum einlæglega að hin fyrirhugaða nýsköpun geti hafist, og megi fara svo vel úr hendi, að með henni sé lagður grundvöllur að menningu og velsæld Íslendinga um langan aldur.

Að lokum vil ég enn þakka öllum, er að fornu og nýju hafa unnið að frelsi Íslendinga.

Ég þakka erlendum vinum okkar fyrir velvilja, skilning og samúð, sem jafnan hefir styrkt Íslendinga í baráttunni, allt frá því að hún fyrst var hafin og þar til nú, að hinar mörgu mikilsverðu viðurkenningar bárust okkur í sambandi við endurreisn lýðveldisins. Slík vinátta mun um alla framtíð vera okkur dýrmætur fjársjóður.

Ég þakka öllum Íslendingum, er á árinu, sem nú er að enda, hafa unnið að því að efla hag fósturjarðarinnar, hver á sínu sviði, og hver eftir sinni getu.

Ég þakka ánægjulegt samstarf við erlenda vini okkar, er hér dvelja. Einnig þakka ég margvíslega aðra velvild Íslendingum til handa á árinu.

Óska ég öllum farsæls og blessunartíks árs 4- árs og friðar, - í von um að sárin megi gróa, sár okkar og sár hins þjáða mannkyns.

Áramótaávarp forsætisráðherra í Ríkisútvarp 31. des. 1944
(Mbl. 3.1.1945.).